

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник частини аварійно-рятувальних робіт Мобільного рятувального центру швидкого реагування ДСНС України
Сергій СЕВЕРЕНЧУК

« ____ » _____ 20 __ р.

ПЛАН-КОНСПЕКТ

проведення теоретичного заняття з тактичної підготовки

з особовим складом навчальної групи № 5 Мобільного рятувального центру швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій
20-23.05.2024

Тема: Фактори, що необхідно враховувати рятувальникам-кінологам під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Характерні особливості проведення пошуково-рятувальних робіт

Навчальна мета: розібрати фактори, що необхідно враховувати рятувальникам-кінологам під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт

Час: 90 хвилин

Місце проведення: учбовий клас

Навчально-матеріальне забезпечення: план-коспект, комп'ютер.

Нормативно-правові акти та література: Наказ №597 Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС

Порядок проведення заняття:

1. Організаційні заходи – 5 хв.

перевірка присутніх; оголошення теми і мети заняття.

2. Контроль знань – 10 хв.

перевірка засвоєння раніше пройденого матеріалу.

3. Викладення матеріалу теми – 65 хв.

Питання, які вивчатимуться:

1) Фактори, що необхідно враховувати рятувальникам-кінологам під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт

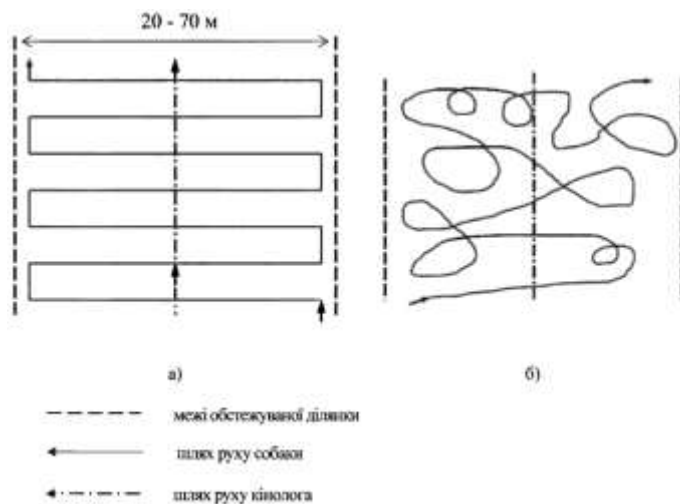
2) Характерні особливості проведення пошуково-рятувальних робіт

Питання та їх стислий зміст	Методичні вказівки
<p>1. Тактика і типи пошуку із застосуванням пошукових собак</p> <p>1.2. Види і типи пошуку, що наводяться нижче, умовні і є лише основою для рішення, що приймається рятувальником-кінологом в кожній конкретній ситуації, можливих їх комбінацій і не може бути постійним шаблоном.</p> <p>1.3. З пошуковою собакою можна виконувати 2 види пошуку: первинний - собака обстежує територію верхнім чуттям без повідка; ретельний - собака обстежує територію нижнім чуттям на довгому повідку або без нього, кінолог тримає собаку на відстані від себе не більше 10 метрів.</p> <p>1.4. Під час проведення пошуково-рятувальних робіт за допомогою зазначених видів пошуку рятувальник-кінолог може застосовувати 4 типи обстеження площі в такій послідовності:</p> <p>"попереднє обстеження" ведеться собаками у разі первинного пошуку під час розвідки, коли кінологи тільки намічають зони "А" і "Б" або напрямки коридорів. Ціль його - обстежити велику площу у найкоротший термін. Собаці подається команда: "Шукай!". При цьому рятувальник-кінолог не керує нею і собака довільно шукає в бажаному їй напрямку. Цим способом користуються під час переходів, якщо є припущення, що на маршруті пошуку можуть знаходитися потерпілі;</p> <p>"основне обстеження" проводиться також первинним видом пошуку - рятувальник-кінолог керує собакою, але не обмежує її ініціативу. Обстеження проводиться на певній площі або в "коридорі" з наміченими межами. Рятувальник-кінолог подає команду: "Шукай!", а жестом руки направляє собаку з урахуванням напрямку вітру та спонукає собаку здійснювати пошук зигзагами або по інших лініях;</p> <p>"детальне обстеження" здійснюється завжди ретельним видом пошуку по лініях зигзагів (човником) або інших лініях і є самим досконалим із зазначених типів. Його мета - обстежити ділянку так, щоб бути впевненим у відсутності на ній постраждалих. Рятувальник-кінолог подає команду: "Шукай!", жестом руки направляє собаку і керує пошуком. У підозрілих місцях він спонукає собаку розкопувати по команді "Копай!" і ретельно принохуватися. Під час роботи з молодими, збудливими собаками завжди застосовується довгий поводок;</p> <p>"повторне обстеження" застосовується тоді, коли "детальне" результатів не дало, але є підстави вважати, що на цій площі є потерпілі. Трапляються випадки, коли пошукова собака не може виявити постраждалих через їх глибоке місцезнаходження під руїнами, важкі погодні умови, свої індивідуальні особливості, з інших причин. У таких випадках, залежно від обставин, можуть застосовуватися всі вищезазначені типи пошуку в їх різних комбінаціях. Як правило, до такого пошуку залучають більш досвідчені кінологічні розрахунки, які здійснюють пошук у дещо зміненому напрямку відносно попереднього пошуку.</p> <p>2. Способи та порядок ведення пошукових робіт із залученням службових собак</p> <p>2.1. Для пошуку постраждалих із залученням службових собак застосовують наступні способи ведення пошукових робіт: човниковий пошук, вільний пошук та фронтальний пошук (пошук коридором).</p> <p>2.2. Човниковий пошук - собака рухається по ділянці зигзагами від однієї бокової межі до іншої і назад із незначним просуванням уперед, нижнім чуттям обстежуючи територію; рятувальник-кінолог рухається по уявній осьовій лінії за собакою, стежачи за її поведінкою, контролюючи її рух та недопущення пропуску якої-небудь частини ділянки (мал. 2 а).</p> <p>"Човниковий" пошук забезпечує найбільш ретельне, надійне обстеження та рекомендується у всіх випадках, коли потерпілі можуть знаходитися на великій</p>	

глибині або закриті щільною масою. Відстань між паралельними проходами собаки може коливатися від 1,5 м до 10 - 15 м (при зустрічному вітрі відстань може бути і більша). Чим більша відстань, тим нижча надійність обшуку, але вища швидкість проходження території.

2.3. Вільний пошук - собака рухається по ділянці довільно, орієнтуючись на повітряні потоки; рятувальник-кінолог не керує нею, а лише підтримує активність пошуку, знаходячись на височині, з якої видно всю обстежувану ділянку, або йде по центру ділянки так, щоб собака знаходилася попереду (мал. 2 б).

Під час "вільного" пошуку собака досить швидко та більш ретельно обстежує територію нижнім і верхнім чуттям, але при цьому можуть траплятися "пропуски" (ділянки не обстежено детально). Цей спосіб ефективний для місцевості зі складним рельєфом та завалів, де ускладнено застосування човникового пошуку.

Мал. 2. Способи пошуку:
а) - човниковий;
б) - вільний

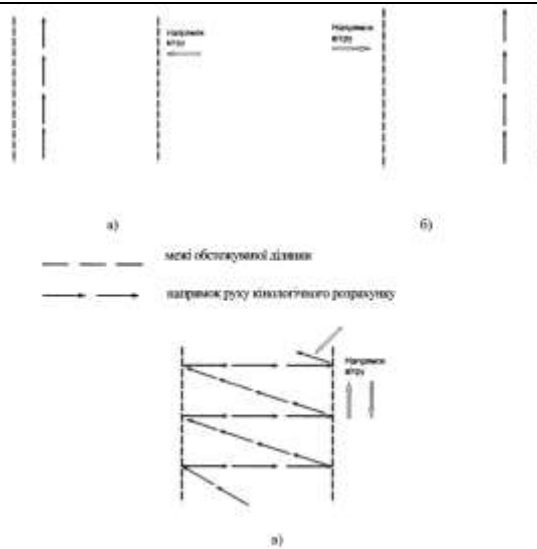
2.4. Фронтальний пошук - кінологічний розрахунок рухається вздовж межі обстежуваної ділянки залежно від напрямку вітру, собака пронюхає верхнім чуттям запахи, принесені потоком повітря; рятувальник-кінолог йде позаду собаки, підтримуючи її увагу (мал. 3).

"Фронтальний" пошук дозволяє здійснювати швидке обстеження великих територій, тому що верхнім чуттям собака відчуває запахи на значно більшій відстані порівняно з нижнім чуттям. Однак слабкі запахи при цьому можуть бути пропущені. Цей спосіб доцільно застосовувати для здійснення розвідки або для пошуку потерпілих на площах, де ускладнено розмежування зон "А" і "Б".

При боковому вітрі, що дме під прямим кутом, лінія пошуку йде не по середині "коридору", а ближче до його підвітряної границі - це дає можливість собаці уловлювати запахи зі сторони, звідки дме вітер (мал. 3 а; 3 б).

У разі напрямку вітру під гострим кутом до "коридору", а також у разі зустрічного та попутного вітру лінія пошуку йде зигзагами. Послідовність коротких кроків зигзагу в певному порядку дозволяє собаці перебувати значну частину часу під найбільш вигідним кутом до вітру (мал. 3 в).

Напрямок вітру під різними кутами дає собаці можливість уловлювати максимум запахів з території "коридору" та найближчих ділянок.

Мал. 3. Фронтальний пошук при різних напрямках вітру:

а; б) боковий вітер під прямим кутом;

в) зустрічний, попутний вітер та боковий вітер під гострим кутом

2.5. Під час проведення пошукових робіт кожному кінологічному розрахунку визначається ділянка для пошуку, межі якої позначають прапорцями (показчиками) або орієнтирами на місцевості (на карті). Усі ділянки наносяться на схему зони пошуку.

2.6. Для спрощення дій кінологічних розрахунків межі ділянок, по можливості, визначають прямолінійними. Ширина ділянки залежно від складності рельєфу, напрямку та сили вітру, підготовленості розрахунку встановлюється від 20 до 100 метрів.

Якщо зона пошуку по ширині перевищує ці розміри, то розмічають кілька паралельних ділянок, що можуть обстежуватися кількома кінологічними розрахунками одночасно або одним послідовно. Довжина ділянок не обмежується й визначається тільки припустимим часом роботи.

2.7. При одночасній роботі двох і більше розрахунків на сусідніх ділянках доцільно їх пустити уступом, починаючи із собак, які працюють більш активно. Відпрацьовуючи зону пошуку, рятувальник-кінолог повинен стежити, щоб собака заходила за межі своєї ділянки (до 5 м). Це забезпечує обстеження на межі ділянок пошуку двома собаками і підвищує надійність пошуку в цих місцях.

2.8. На місцевості зі складним рельєфом доцільно проводити контрольні (повторні) пуски собак, при цьому розрахунки обмінюються ділянками пошуку. Напрямок пошуку доцільно змінити і проводити його перпендикулярно попередньому. Аналогічні контрольні пуски проводяться по мірі розбирання високих завалів після зняття (розбору) чергового шару завалу.

3. Пошук постраждалих у зруйнованих будинках і спорудах

3.1. Рятувальник-кінолог поблизу завалу визначає межі пошуку - візуально розділяє завал на частини та визначає напрямок руху собаки. Підходячи до першої визначеної ділянки, кінолог направляє собаку без повідка командою: "Шукай!" і жестом руки. Якщо собака не може відшукати прохід у завалі, рятувальник-кінолог показує інший напрямок та у разі необхідності допомагає її пересуванню.

3.2. У разі можливих пропусків одного з місць на ділянці рятувальник-кінолог направляє собаку жестом на це місце.

3.3. Під час активного пошуку собаці неприпустимо подавати команди, робити жести та рухатися безпосередньо за нею.

3.4. Закінчивши перевірку першої ділянки завалу, рятувальник-кінолог направляє собаку на іншу ділянку.

3.5. Якщо завал великої висоти, рятувальник-кінолог із собакою періодично повторює обстеження по мірі його розбирання та коли з'являється прохід між

будівельними конструкціями.

3.6. Під час проведення пошукових робіт на завалах необхідно враховувати, що для виходу запаху з великої глибини потрібен деякий час. Тому після відпрацювання ділянки одним розрахунком через 2 - 3 години, залежно від глибини завалу, проводиться її послідовне контрольне обстеження іншими розрахунками.

3.7. Слід враховувати, що під час роботи на завалах (нагромадження арматури, плит, каркасів і конструкцій) необхідно знімати з собаки нашийник і шлейку або працювати "у зв'язці".

4. Пошук постраждалих у транспортних засобах у разі катастрофи (аварії)

4.1. У разі авіакатастроф застосування собак виправдане й доцільне для знаходження постраждалих і тіл загиблих безпосередньо у розбитому повітряному судні або на прилеглий до нього місцевості, а також для виявлення місця падіння частин, деталей, вантажу, що можуть бути розкидані на великій площі.

4.2. Додаткові труднощі виникають у разі падіння повітряного судна в густі зарослі, глибокий сніг або на заболочені ділянки. У цих випадках кінологічні розрахунки діють у складі пошуково-рятувальних груп. Собаки в процесі роботи реагують на будь-які характерні для цього середовища об'єкти. Чуття дозволяє їм знаходити дрібні уламки, тому що вони мають характерний різкий запах пального або синтетичних матеріалів. У разі виявлення стороннього предмета собака зупиняється та позначає місце голосом.

4.3. Рятувальник-кінолог повинен керувати собакою, щоб виключити хаотичність пошуку та дозволяти собаці проявляти ініціативу. Якщо собака відчуває певний запах - це завжди відображається на її поведінці, тому рятувальник-кінолог зобов'язаний стежити за зміною в її поведінці, щоб не перешкодити їй несвоєчасно поданою командою.

4.4. Реакція собаки на виявлення людей або предметів різноманітна (під час дресирування пріоритет надається пошуку живих людей).

4.5. Коли місце падіння повітряного судна виявлено, район пошуку розбивається на ділянки (зони "А" і "Б"), обстеження яких здійснюється кінологічними розрахунками з використанням ретельного виду пошуку.

4.6. Під час обстеження повітряного судна (частин повітряного судна) кінологічні розрахунки розпочинають пошук з навітряної сторони, у місцях найбільш сильного виходу запаху постраждалих собака зупиняється і голосом позначає це місце. Рятувальник-кінолог маркує ці місця прапорцями та доповідає старшому пошуково-рятувальній групі.

4.7. Після знаходження потерпілих або тіл загиблих кінологічні розрахунки продовжують обстеження місцевості для знаходження уламків корпусу судна та вантажу, що перебували в ньому.

4.8. У разі залізничних аварій собак слід застосовувати у випадках, якщо: накопичення деформованих вагонів не дозволяє візуально виявити постраждалих, які перебувають усередині;

спостерігається значний "розкид" постраждалих (загиблих) навколо місця катастрофи, особливо в темний час доби;

постраждалі перебувають без свідомості та з інших причин не можуть повідомити про своє місцезнаходження (стан афекту або шоку, непритомності, отримання серйозних ушкоджень, небезпечних для життя);

постраждалі покинули місце аварії.

Пошуково-рятувальні роботи у разі залізничних аварій (із застосуванням собак) ведуться так само, як і при авіакатастрофах.

4.9. Також кінологічні розрахунки доцільно застосовувати в разі подій із автотранспортом (автомобілі, автобуси):

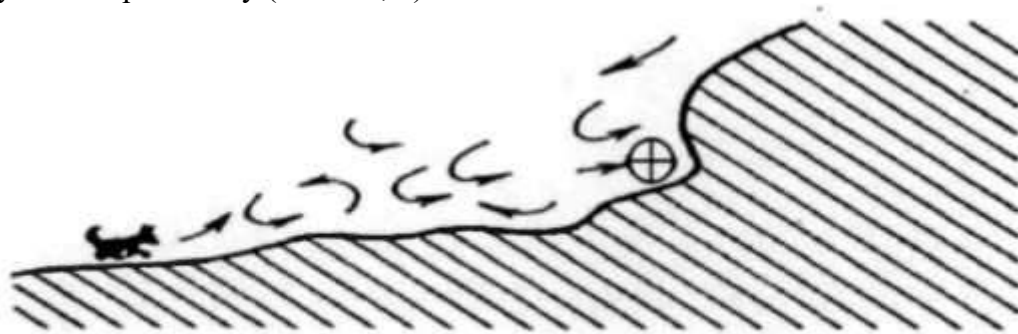
у разі транспортних аварій, пов'язаних зі сходом лавин, селів, сніжних буревіїв;

у безлюдній місцевості, коли люди, які знаходились в автомобілі, в стані

афекту залишили місце аварії.

5. Пошук постраждалих у гірській місцевості

5.1. У горах рух повітря має певні закономірності, прикладом може служити завихрення повітряних потоків на гірському схилі, що заважають собаці визначити точне місцезнаходження потерпілого, який перебуває в повітряному мішку на поверхні снігу (мал. 4 а, б).

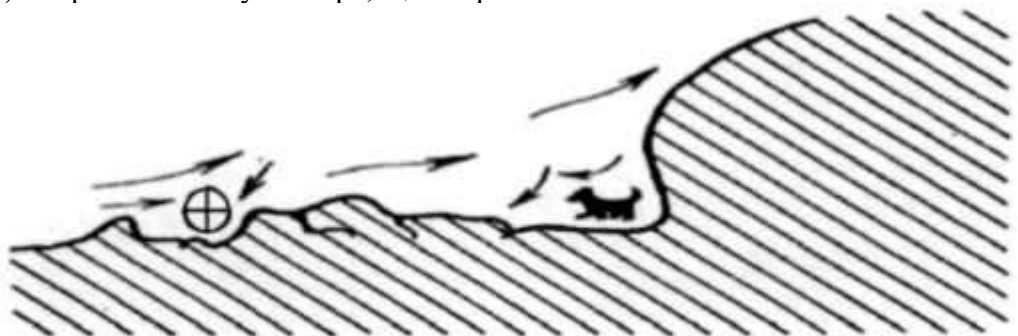

4а)

Мал. 4. Завихрення повітря у гірській місцевості:

а) напрямок потоку повітря у гірській місцевості;

б) напрямок потоку повітря, що натрапив на скелю

4б)

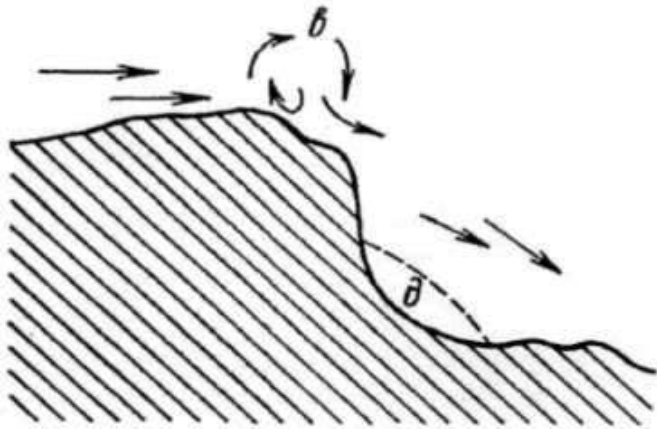
5.2. Необхідно враховувати профіль схилу із завихреннями потоку повітря на гребені та профіль із повітряним мішком у підніжжя (мал. 5), а також потік повітря, що піднімається, із завихреннями на гребені (мал. 6).

5.3. Завихрення утворюються всюди, де потоки повітря через нерівності рельєфу міняють свій напрям. У поглибленнях рельєфу (лощинах, котлованах) запахи зазвичай залишаються нерухомими.

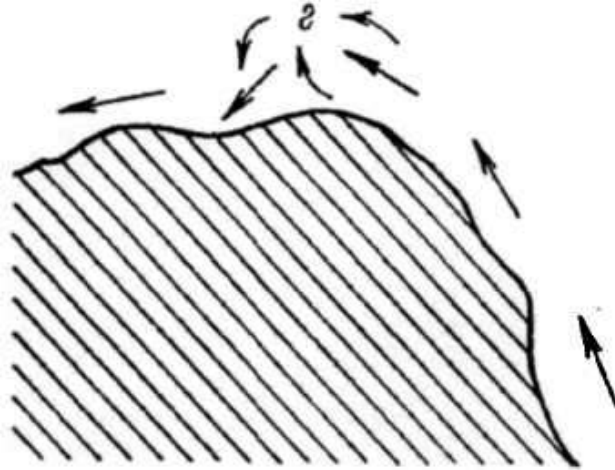
5.4. У разі проведення пошуково-рятувальних робіт рятувальники-кінологи повинні враховувати подібні явища. Слід допомагати собакам (особливо молодим), направляючи їх на пошук у найбільш сприятливому напрямку відносно потоку вітру, та вносити корективи в намічену схему пошуку.

5.5. Пошук у глибині тріщин, що досягають 20 м і більше, має свої особливості. Головною проблемою є вітер, який часто дме на тріщину під таким кутом, що задуває та блокує вихід запаху на поверхню.

Обстеження неглибоких тріщин (до 20 м) із прямими стінами не викликає ніяких утруднень.

Мал. 5. Повітряні завихрення на гірському рельєфі (вітер униз по схилу):
в - завихрення повітря;
д - повітряний мішок

Мал. 6. Повітряні завихрення на гірському рельєфі (вітер угору по схилу):
г - завихрення повітря

5.6. Глибокі тріщини (більше 20 м) із внутрішніми загинами і лабіринтами бажано обстежувати іншим способом. Для цього необхідне спеціальне спорядження та кілька помічників. Рятувальника-кінолога із собакою опускають на дно тріщини, зафіксувавши їх міцною альпіністською мотузкою.

5.7. На закритих снігом тріщинах, позначених як зона "А", пошук можуть спростувати перервані сліди ніг і провали снігу. В таких небезпечних зонах поводити слід пристебнути не до нашійника, а до кільця шлеї страховки і тримати собаку поруч.

5.8. Необхідно враховувати, що відчувши запах постраждалого, собака може потягти кінолога в напрямку виходу запаху навпростець і зірватися в тріщину разом з ним.

5.9. Під час роботи на льоду до черевиків рятувальника-кінолога кріпляться "кішки", що перешкоджають ковзанню.

5.10. Під час тривалих пошукових робіт кінолог повинен мати (крім звичайного спорядження для собак) два запасні комплекти захисних бахіл із кевлара або іншого міцного матеріалу для захисту лап собаки.

5.11. У разі потрапляння людей у снігову лавину першими пошук на лавинному виносі розпочинають рятувальники-кінологи за допомогою службових собак.

5.12. Також можливе одночасне проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними розрахунками і рятувальниками з технічними засобами пошуку за наступних умов:

- гранично-мокрый сніг (вода в сліді ноги);
- покриття поверхні снігу настом (льодова кірка).

У цих випадках "зондування" шару снігу допомагає виходу запаху постраждалих на поверхню.

5.13. Перед початком пошуково-рятувальних робіт проводиться маркування району пошуку периметром 200 м (по формі квадрата - 50 x 50 м).

Після відпрацьовування однієї ділянки маркування переноситься на іншу в напрямку зустрічного вітру, зліва направо.

5.14. Пошук постраждалих починається вільним пошуком - собаку підводять до межі зони і по команді "Шукай!" відпускають з повідка, направляючи назустріч вітру. Кінолог, йдучи за собакою на можливо близькій відстані, лише підкріплює подану команду повторами.

5.15. Якщо під час обходу всього району пошуку собака не знаходить постраждалих, переходять до човникового пошуку - кінолог, не спускаючи собаку з довгого повідка, направляє її рух по ділянці зигзагами на відстані між ними не більш 7 метрів.

5.16. Встановлення наметів, розведення примусів і багать, присутність людей або принесених ними предметів з підвітряної сторони відносно зони пошуків категорично забороняється, тому що навіть дуже слабкі запахи дрібних предметів (недопалок, обгортка від цукерки) відволікатимуть собаку і заважатимуть пошуку.

5.17. На схилах, де можливий повторний схід лавин або камінепад, необхідно виставляти спостерігача (рятувальника). На випадок небезпеки спостерігач подає встановлений сигнал і рятувальник-кінолог із собакою залишає район пошуків у задалегідь наміченому напрямку. Під час проведення пошуково-рятувальних робіт у лавинонебезпечній обстановці необхідно, крім спостерігача, залишати резерв - не менше двох кінологічних розрахунків.

6. Пошук постраждалих у лісових масивах

6.1. У зоні лісових масивів службові собаки залучаються для пошуку осіб, які заблукали (туристів), або для пошуку постраждалих.

6.2. Пошукові групи починають пошук туристів, які загубилися, з початку їх маршруту або з місця, де їх останній раз бачили.

6.3. Для собак виділяються коридори і проводиться обшук місцевості для пошуку сліду. Якщо є можливість, собакам дають понюхати речі із запахом членів туристичної групи. У випадку знаходження сліду кінолог рухається за собакою, яка йде по сліду, відходячи у бік на 30 - 50 м, щоб не затоптувати слід (на випадок його втрати та повторного проходження).

6.4. Залежно від рельєфу місцевості, рослинного покриву й метеорологічних умов територія розбивається на ділянки приблизно 50 x 50 м, 100 x 100 м або виділяються окремі коридори 50, 100, 200 і більше метрів.

6.5. Собака повинна постійно перебувати у полі зору рятувальника-кінолога, який добре орієнтується на місцевості за допомогою карти, компаса, GPS-навігатора. Обстеження лісу ведеться в основному "човниковим" способом або "фронтальним".

6.6. У лісових завалах собаку з метою її безпеки пускають без нашійника.

7. Під час проведення пошуково-рятувальних робіт кінологи повинні дотримуватися таких заходів безпеки:

пошук потерпілих у небезпечних місцях при нестійких конструкціях (підвали, поверхи будинків тощо) собака веде самостійно, рятувальник-кінолог залишається ззовні та управляє нею на відстані;

на час обстеження виставляються спостерігачі, що стежать за станом ділянок пошуку та подають сигнали у разі виникнення небезпеки (рух завалу, загроза або падіння уламків зверху тощо);

небезпечні ділянки (обвал балки, зрив зі схилу) обстежуються групами по 2 - 3 розрахунки, при цьому собаку беруть на поводок, що кріпиться не до нашійника, а до страхового кільця шлейї;

під час робіт у зоні згарищ та задимленості для запобігання опіків, отруєння димом молодих, збудливих собак беруть на довгий поводок;

під час проведення розвідки в незнайомій місцевості необхідно постійно підтримувати радіозв'язок (кожні 5 - 10 хвилин) між кінологічними

розрахунками та старшим групи;	
--------------------------------	--

у гірських районах екіпірування доповнюється спеціальним альпіністським спорядженням, кінологи забезпечуються GPS-навігатором, радіостанцією або телефоном супутникового зв'язку, компасом, картою місцевості.	
--	--

4. Закріплення вивченого матеріалу: 5 хв.

Питання для закріплення:

- 1) Фактори, що необхідно враховувати рятувальникам-кінологам під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт
- 2) Характерні особливості проведення пошуково-рятувальних робіт

5. Підбиття підсумків: 5 хв

Фактори, що необхідно враховувати рятувальникам-кінологам під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт

Оголосили оцінки

Відповіли на запитання

План-конспект (конспект-лекцію) склав:

Керівник навчальної групи №5
капітан служби ц.з.

Валерій РАДЧЕНКО